

Ang Pagtuturo ng Wika at Kulturang Filipino sa Disiplinang Filipino (Konteksto ng K-12)

Galileo S. Zafra

Abstrak

Naglalahad sa papel ng isang dulong sa pagtuturo ng wika na lumilihis na nakagawiang pagtuturo na may diin sa gramatika at komunikasyon. Ang ipinapanukalang dulong ay nagpapatingkad sa ugnayan ng wika at kulturang Filipino. May iba't ibang aspekto ang ugnayang ito ngunit itinatampok ang pagtingin sa wika bilang “daluyan” o “sisidlan” ng kultura. Gayumpaman, hindi humihinto ang pananaw na ito sa enumerasyon lamang ng mga tao, lugar, bagay, pangyayari, konsepto, at iba pang sagisag-kulturang Filipino, at sa halip, laging iginigiit na ang kultura ay dinamiko, kolektibo, at may ginagalawang konteksto. Naglatag din ng isang kongkretong modelo, at halimbawang aplikasyon, sa pagsusuri ng mga cultural domain o pangkulturang larang na nakatuon sa wika. Sa huling bahagi ng papel ay iminungkahi kung paano puwedeng ituro sa konteksto ng K-12 ang wika at kultura na nakabalangkas ayon sa wika ng paglalarawan, wika ng pagbuo ng kahulugan, wika ng pagtugon, at wika ng paglahok.

The paper presents a language teaching approach that veers away from the traditional form of teaching language which focuses on grammar and communication. The proposed approach emphasizes on the link between language and Filipino culture. There are different aspects in this, but language is highlighted as an outlet and receptacle of culture. And yet, this view does not limit itself to simply listing down people, places, objects, events, concepts, and other forms of Filipino cultural symbols, instead, it pushes for the concept of culture as dynamic, collective, and within a context. A specific model is also presented, and its application, in analyzing cultural domains or cultural fields pertaining to language. The concluding part of the paper proposes on how language and culture can be taught in the context of the K-12 program, with focus on how it is outlined according to the language of describing, language of defining, language of responding, and language of participating.

Mga Susing Salita: edukasyong pangwika, edukasyong pangkultura, wika at kultura, wika at lipunan, disiplinang Filipino

Keywords: language education, cultural education, language and culture, language and society, Filipino discipline

Introduksiyon

Sa mga klase sa Filipino sa elementarya at hay-iskul, karaniwang nakatampok sa pagtuturo ng wika ang dalawang larang: wika at gramatika o balarila, at wika at komunikasyon. Sa wika at gramatika, karaniwang nagiging layunin ng pagtuturo ang ipaliwanag ang katangian ng iba't ibang bahagi ng wika at ang mga tuntunin sa paggamit nito. Tinatalakay dito ang alpabeto, mga tunog, pagbubuo ng salita, pagbubuo ng pangungusap, at pagpapakahulugan. Sa wika at komunikasyon naman, karaniwang layunin ng pagtuturo ang ipaliwanag ang mabisang paggamit ng wika para sa pakikipag-ugnayan sa ibang tao, pasalita at pasulat. Madalas na lumilikha sa loob ng klasrum ng iba't ibang komunikatibong sitwasyon para mahasa ang estudyante sa mabisang pakikipag-ugnayan gamit ang wika.

Pangkalahatang layunin ng papel na ito ang talakayin ang ibang posibilidad ng pagtuturo ng wika sa disipinang Filipino na lumilihis sa nakaugaliang pagtuturo ng Filipino bilang gramatika at bilang komunikasyon.

Ang mga tiyak na layunin ng papel ay ang:

- Ilahad ang kontekstong historikal ng pagtuturo ng wika bilang gramatika at bilang komunikasyon
- Ipaliwanag ang isang pananaw sa ugnayan ng wika at kultura
- Ipaliwanag ang isang paraan ng pagtuturo ng wika at kultura
- Magbigay ng halimbawa ng paglalapat ng mungkahing paraan ng pagtuturo ng wika at kultura
- Magmungkahi ng paglalapat ng pagtuturo ng wika at kultura sa elementarya at hay-iskul.

Historikal na Konteksto ng Pagtuturo ng Wika sa Sistema ng Edukasyon sa Pilipinas

Sa disertasyong “Istratehiyang Ideyolohikal ng Kolonyalismong Amerikano sa Pilipinas: Pagsusuri ng Kanong Pampanitikan sa Paaralan, 1901-1942” (1999), sinuri ni Ma. Isabel C. Pefianco ang edukasyong pangwika at panitikan noong panahon ng kolonyalismong Amerikano. Ang pangunahing ideang nilinang niya sa disertasyon ay ito: Naging kasangkapan ng pananakop ang edukasyong pangwika at pampanitikan noong panahon ng kolonyalismong Amerikano. Iba't ibang pangunahing sanggunian ang ginamit niya sa saliksik tulad ng mga opisyal na kurso sa pag-aaral (courses of study), planong leksiyon ng mga guro, ulat ng Direktor ng Bureau of Education at iba pang opisyaes, at iba pang kagamitan sa pagtuturo. Tinipon din niya ang mga teksto, teksbuk, at reader na itinakda at ipinabasa sa mga mag-aaral sa elementarya at hay-iskul sa apat na dekada ng pananakop ng mga

Amerikano.

Sa kabuuan, kapani-paniwala ang paliwanag ni Pefianco kung paanong sa pamamagitan ng edukasyong pangwika at pampanitikan ay naisulong ang plano at pakana ng kolonyalismong Amerikano, at sa kabilang banda’y sistematikong naisantabi ang katutubong wika, panitikan, at kultura. Paano ito nangyari? Simulan nating talakayin ang edukasyong pampanitikan. Una, itinakda na Ingles ang maging tanging wika ng sistema ng edukasyon noon. Kinailangang magkaroon ng ideolohiyang pangwika na magiging salalayan ng patakarang ito kaya pinalaganap ng mga Amerikano ang mito na ang katutubong wika ay angkop lamang sa tahanan, samantalang ang wikang Ingles ay may unibersal na katangian na nangangahulugang may kabuluhan sa anumang lugar, panahon, larangan, o lahi (Pefianco c). Pangalawa, ang kanong pampanitikan na ipinabasa sa mga Filipinong mag-aaral sa elementarya at hay-iskul ay naglaman ng mga akda mula sa Amerika at Inglatera. Tuwirang isinasantabi ng kanong ito ang sarili’t katutubong panitikan. Dahil itinampok ang panitikang Kanluranin, pinalaganap ang isang kultura ng pagtakas, paghiwalay sa realidad ng kalagayang kolonyal, at paghadlang sa anumang diwa at damdaming mapagpalaya (c-d). Pangatlo, ang pedagohiya o paraan ng pagtuturo ay lalo lamang nagbunga ng pagkahiwalay ng Filipinong mag-aaral sa kaniyang sariling kultura at realidad. Sa pagbibigay-diin sa oryentasyong formalistiko (iyong nakatutok sa mga elemento at katangiang pormal na panitikan) at moralistiko (iyong naghahanap lagi ng aral sa akdang pampanitikan) sa pagbabasa ng panitikan, hindi nabigyan ng pagkakataon ang mga mag-aaral na suriin ang ugnayan ng panitikan at lipunan (d-e).

Sa pagtuturo naman ng wika, idiniin ang oryentasyong lingguwistiko. May mga aralin sa spelling, reading, writing, speaking, phonetics, at grammar sa elementarya; sa antas sekundarya, may mga subjek na literature at composition. Kahit iba’t iba ang mga araling ito na mayroon sanang magkakaibang tuon, ang diin ay laging nasa pagtuturo ng kasanayan sa pagsasalita (Pefianco 1999, 228) at sa ilang panggramatikang aspekto ng wika. Sa isang tagubilin ni Dr. Fred Atkinson, ang unang General Superintendent ang Department of Public Instruction, sa pamamahala ng klase sa Baitang 2, sinabi niya:

Let oral work predominate. Give some attention to written work at the desk. Make it very simple, avoiding the use of complex sentences. Make the getting of thought precede the expression of it. Notice carefully the common mistakes and give special work to correct these mistakes. Teach the use of punctuation marks as illustrated in the lessons. Teach the most common abbreviations: Mr., Mrs., Dr., the abbreviations for the months, P.I., U.S., etc. (Atkinson, Education; nasa Pefianco 228; akin ang diin).

Sa antas sekundarya naman, idiin pa rin ang kasanayang pangwika, lalo na ang kasanayang pasalita, kahit sa mga klase ng pagbasa. Sa isang ulat pa rin ni

Atkinson noong 1902, ganito ang kaniyang sinabi:

First, they are to be taught to read; that is to say, to gain the thought of a selection placed before them, of the particular sentences, and the meaning of the words; to give intelligible utterance to the same by *appropriate and correct pronunciation. Much reading aloud is required.* This is accompanied by much questioning as the thought of the selection and meaning of the particular words, and is *followed by oral and written reproduction.* (Bureau of Education 1954; nasa Pefianco 228-229, akin ang diin)

Lumilitaw sa mga sinipi na sa pagtuturo ng wika sa elementarya at hay-iskul, may diin sa pagtuturo ng mga kasanayang pangwika lalo na sa pagsasalita. Kahit sa mga klase ng pagbasa, nauuwi pa rin ang pamamaraan ng pagtuturo sa pagsasanay sa pagsasalita tulad ng pagwawasto ng pagbigkas, pagbabasa nang malakas, at pagpapaulit.

Bakit binigyang-diin ng mga Amerikano ang kasanayan sa pagsasalita? Sa unang bahagi ng kolonyalismong Amerikano, nasa interes ng mga mananakop na matutong makipag-ugnayan ang mga mamamayang Filipino sa wikang Ingles. Bukod sa sistema ng edukasyon, Ingles na rin ang naging pangunahing wika sa mga tanggapan ng kolonyal na pamahalaan.

Nang itatag ng Taft Commission noong 1900 ang Philippine Civil Service, ang eksaminasyon para sa nais pumasok sa serbisyo sibil ay nasa wikang Espanyol at Ingles. Gayunman, mabilis na dumami ang gustong kumuha ng eksaminasyon sa wikang Ingles. Noong 1905, may 80% ang kumuha ng eksaminasyon sa Espanyol; pero noong 1925, may 1% na lamang ang kumuha ng eksaminasyon sa wikang Espanyol (Hayden 117-118; nasa Gonzalez 29). Ang dahilan ng pagdami ng nais gumamit ng Ingles ay mahihiwatigan sa isang ulat ng Civil Service Board noong 23 Agosto 1901. Sa ulat, sinasagot ng Lupon ang mga punang lumabas sa mga pahayagan tungkol sa mas mababang pagpapasahod sa mga Filipinong kawani kompara sa mga Amerikanong kawani gayong kapuwa naman silang nakapasa sa parehong eksaminasyon. Ayon sa ulat:

The articles in the press were evidently written under the impression that ability to pass the examinations in Spanish demonstrated the fitness of the persons examined as well as the passing of the examinations in English. It is true that the questions in the examinations in English and Spanish were identical, but it can readily be seen that a person whose general intelligence had been tested in Spanish, but who has no knowledge of English, would be of little service in an office where the business is necessarily in that language (Hayden 875).

Batay sa siping ito, naging praktikal na para sa mga Filipino ang magtamo ng kakayahan sa wikang Ingles dahil ito ang pangunahing wika sa mga tanggapan ng pamahalaan. Pagsapit ng 1925, tanging mga stenographer at interpreter sa korte na lamang ang kinailangang may kakayahan sa wikang Espanyol (Gonzalez 29). Samantala, tila hindi naging batayan ang kaalaman sa anumang katutubong wika sa Pilipinas sa larangan ng serbisyo sibil.

Dahil ang diin ng pagtuturo ng wika ay nasa aspektong pasalita, may mga Filipinong pinanday ng sistema ng edukasyong pinalaganap ng mga Amerikano na naniniwalang ang wikang Ingles ay hindi isang hiram at dayuhang wika kundi isa nang wika ng Pilipinas. Para naman sa hindi talaga ganap na natutuhan ang wikang ito, ang wikang Ingles ay naging isang wikang minimithi sa pag-aakalang ang pagtatamo ng kasanayan sa wikang ito ay katumbas ng pagtatamo ng isang mataas na antas ng pamumuhay (Pefianco 233).

Bukod sa mga tagubilin ng mga Amerikanong opisyal ng Kawanihan ng Edukasyon, may isa pang sitwasyong makapagpapaliwanag sa pagiging malaganap ng mga mekanikal na paraan ng pagtuturo ng wika. Noon pa lamang 1902, may ilang Filipino nang nagtuturo ng Ingles sa mga estudyanteng Filipino. Noong 1904, iniulat na sa elementarya, halos lahat ng guro sa Ingles ay Filipino na. Dahil hindi pa gaanong bihasa ang mga gurong Filipino sa wikang Ingles, madalas gamiting paraan ng pagtuturo ang pagsasalin—isinasalin ang mga pahayag sa Ingles tungo sa wikang katutubo o sa wikang Espanyol. Bukod sa pagsasalin, ilan pa sa iminungkahing paraan ng pagtuturo ng wika ay ang paulit-ulit na paggamit nito, pagsasaulo ng mga diyalog, pagbasa nang malakas, at iba pa (Pefianco 251).

Pinuna na ang ganitong mekanikal na paraan ng pagtuturo ng wika ng ilang opisyal na Amerikano:

This tendency is due to the old idea of teachers in demanding from the pupil a finished product rather than more activity and a less perfect result. There are still those who are more anxious to obtain from the pupil the proper use of words than the proper comprehension of ideas. (Bureau of Education 60; nasa Pefianco 257)

Sa pahapyaw na pagbabalik-tanaw sa kasaysayan ng edukasyong pangwika at pampanitikan noong panahon ng Amerikano, mabubuo ang ilang obserbasyon. Una, sa pagpapagamit sa Ingles bilang tanging wikang panturo at sa pagtuturo ng kanluraning pampanitikang kanon, tuwirang naisantabi ang wika, panitikan, at kulturang Filipino sa sistema ng edukasyon. Pangalawa, bukod sa nilalamang itinuro, malaki rin ang kinalaman ng pedagohiya sa naging bisa ng edukasyon sa kabataang Filipino. Sa pagtuturo ng panitikan, ang pagbibigay-diin sa dulong na formalistiko at moralistiko ay naging hadlang upang masuri ang panlipunang

realidad at upang mapanday ang mapanuri at malikhaing pag-iisip. Sa pagtuturo naman ng wika, ang mga mekanikal na paraan ng pagtuturo ay hindi nakatulong para makamit ang higit na mahalagang layunin ng pagkatuto ng wika—ang matamo ang iba’t ibang kasanayang pangkaisipan tulad ng pagkuha ng kaalaman, pag-unawa, pagsusuri, pagbubuo, pagtatasa, at paglalapat ng natutunan. Sa pangkalahatan, maipapalagay na higit na naging kapaki-pakinabang ang edukasyong pangwika at pampanitikan sa mga Amerikanong mananakop lalo’t kung ang sadyang naging bunga ng itinatag nilang sistema ng edukasyon ay gawing mabubuti at masunuring kolonyal ang mga Filipinong mag-aaral.

Panukalang Tunguhin sa Pagtuturo ng Wika at Kultura

Sa maikling paglalahad tungkol sa historikal na konteksto ng pagtuturo ng wika at panitikan sa ilalim ng sistema ng edukasyong kolonyal na itinatag ng mga Amerikano, matingkad ang dalawang tema: una, naisantabi ng edukasyong kolonyal ang pag-aaral sa kultura at lipunang Filipino, at ikalawa, ang nilalaman at pamamaraan ng pagtuturo ay hindi lamang mga usaping akademiko o pedagogikal, kundi usapin ding politikal. Nagamit ng mga mananakop na Amerikano ang edukasyon para sa sarili nilang adyenda’t interes. Kung hindi paglilimian ang nilalaman at paraan ng pagtuturo, at kung ipagpapatuloy lamang ang naging kalakaran sa pagtuturo ng wika na pamana pa ng edukasyong kolonyal, malamang na hindi pa rin matamo ang edukasyong tunay na makabuluhan para sa mga Filipinong mag-aaral at makabubuti sa sambayanang Filipino. Kailangang humanap, kung gayon, ng ibang direksiyon sa pagtuturo ng wika sa disipinang Filipino. Ang bagong direksiyong ito ay dapat na: una, magtampok sa Filipinong kultura at realidad; at ikalawa, magturo sa mga mag-aaral na maging mapanuri, malikhain, at umugnay sa lipunan.

Mga Dulog sa Pagtuturo ng Wika at Kultura

Ipinapanukala sa sa papel na ito ang isang dulong sa pagtuturo na nakasentro sa kulturang Filipino. Sa kasalukuyan, may ilang umiiral na dulong sa pagtuturo ng kultura sa mga klaseng pangwika sa disipinang Filipino.

Una, pinag-aaralan ang mga panggramatikang katangian ng wika at hinahalaw mula rito ang mga aspekto ng kulturang Filipino. Narito ang ilang halimbawa:

- Sa pag-aaral ng mga panghalip panao o personal pronouns, pinapalitaw ang pananaw ng mga Filipino tungkol sa sarili at sa relasyon niya sa

kapuwa. Halimbawa, ang salitang “kita” na katumbas ng “ko” at “ikaw” ay sinasabing nagpapahiwatig ng pagkakalapit ng nagsasalita sa kinakausap.

- Sa pag-aaral ng pang-uri, pinatitingkad na walang negatibong paghahambing sa Filipino. Mayroon lamang “mas maganda” at “pinakamaganda” na katumbas ng “more beautiful” at “most beautiful” ngunit walang katumbas ang “less beautiful” at “least beautiful.” Sinasabing nagpapahiwatig naman ito ng positibong pananaw ng mga Filipino. Binibigyang-pansin din na ang maraming pang-uring hindi ginagamitan ng “ma-” tulad ng pangit, bastos, duwag, sakim ay pawang mga negatibong paglalarawan. Ang isang teorya, ang positibong katangian ang norm o pamantayan, kaya kapag may lihis sa pamantayang ito, nagiging tuwiran ang paggamit ng salita at hindi na kailangan ng panlaping “ma-.”
- Sa pag-aaral ng mga noun o pangngalan, karaniwang tinitingnan ang pangkatan ng mga salita sa iba’t ibang domain o larang. Halimbawa, sa mga salitang may kinalaman sa mag-anak, hiniram natin ang mga salitang “kuya,” “diko,” “sangko” bilang katawagan sa mga kapatid na lalaki; at “ate,” “ditse,” “sanse” para naman sa mga kapatid na babae. Bukod sa indikasyon ito ng pagkakaroon ng malaking pamilya, idinidiin din na nagpapahiwatig ito ng pagkakaroon ng magkakaibang tungkulin at ekspektasyon sa mga anak sa loob ng pamilya kaya naman kailangang may tiyak at tanging katawagan sa bawat anak. Sa mga termino para sa mag-anak pa rin, mayroon tayong “biyenan,” “manugang,” “bayaw,” “hipag,” “bilas” na ang katumbas lahat sa Ingles ay “in-laws.” Ano kaya ang maaaring ipinapahiwatig tungkol sa kulturang Filipino ng ganitong partikularidad ng katawagan?

Sa ganitong dulong, pinag-aaralan ang gramatika para magpalitaw ng mga pagpapakahulugan at kabatiran tungkol sa pananaw, paniniwala, pagpapahalaga, saloobin, at pagkataong Filipino.

Pangalawa, pinag-aaralan ang paggamit ng wika ayon sa kaangkupan nito sa konteksto ng isang kultura. Batay sa konsepto ng communicative competence, hindi sapat na alam lang ng mga estudyante ang kahulugan ng mga salita at ang mga tuntunin sa paggamit ng iba’t ibang bahagi ng pananalita. Itinuturo rin ang angkop na paggamit at pagpapakahulugan sa wika sa iba’t ibang panlipunang sitwasyon at pangkulturang konteksto.

Halimbawa, sinasabing mayaman ang kulturang Filipino sa mga pahiwatig o mga di-tuwirang pagpapaabot ng mensahe. Mayroon tayong *parinig*, *pasarang*, *pahaging*, *padaplis*, *paramdam*, *papansin*. Naipapahayag ang mga ito sa iba’t ibang kombinasyon ng verbal at di-verbal na paraan tulad ng *ligoy*, *tampo*, *biro*, *lambing*, *dabog*, *maktol* (Maggay 24). Dahil sa aspektong ito ng ating kultura, kailangan ding

ituro sa mga estudyante, halimbawa, kung paanong bibigyan ng kahulugan ang mga sagot na humihingi lamang ng sagot na “oo” o “hindi” ngunit tinutugunan ng: *tiyak, sigurado, malamang, siguro, marahil, baka, titingnan ko, bahala na, ewan*.

Pangatlo, pinag-aaralan ang iba’t ibang sagisag ng kulturang Filipino. Ang mga sagisag na ito ay binubuo ng mga tao, lugar, bagay, pangyayari, konsepto, at iba pang nagpapakilala sa kultura, lipunan, at kasaysayan ng mga Filipino. Sa ngayon, ang pinakamapakikinabangang sanggunian sa layuning maituro ang mga sagisag na ito sa mga estudyanteng Filipino ay ang *Sagisag Kultura ng Filipinas* (2012/2015). Ang pagbuo ng sangguniang ito ay pinangunahan ng Philippine Cultural Education Program (PCEP) ng National Commission for Culture and the Arts (NCCA) sa pakikipagtulungan ng Filipinas Institute of Translation (FIT) at ng Wika ng Kultura at Agham (WIKa). Bago pa ito, inilathala na ang *101 Filipino Icons* (2007) ng Adarna House, Inc. at Bench. Maihahanay rin dito ang *CCP Encyclopedia of Philippine Arts* ng Cultural Center of the Philippines (1994) bilang komprehensibong sanggunian ng mga datos hinggil sa kasaysayan, mga anyo, aspekto, likha, manlilikha ng iba’t ibang sining sa Filipinas.

May isa pang aspekto ng ugnayan ng wika at kultura na posibleng maging batayan ng isa pang dulog sa pagtuturo ng wika at kultura sa disiplinang Filipino. Nais itampok sa papel na ito ang pang-apat na dulog—ang pag-aaral ng mismong kultura na nakapaloob o kinakatawan ng wika. May iba’t ibang talinghagang ginagamit para ilarawan ang ganitong pananaw sa ugnayan ng wika at kultura: ang wika bilang “imbakan-hanguan,” “impukan-kuhanan,” “daluyan,” o “sisidlan” ng kultura. Iisa lang ang ipinahihiwatig ng mga talinghagang ito—nasa wika ang kultura, at kung nais tuklasin ang kaalamang nakapaloob sa kultura, kailangang pag-aralan ang wika.

Isang Naratibo ng Pagkatuto ng Kultura

Hayaan ninyong magbahagi ako nang kaunti tungkol sa ilang karanasan ko sa pamumuhay sa Japan para gawing kongkreto ang ideang ito. Ikukumpisal ko ang isang nakahihiyang katotohanan. Sa limang taon ng pamumuhay sa Japan ay hindi ako pormal na natuto ng wikang Hapon. Hindi ko kasi inakalang tatagal ako doon. Sa isip ko, hindi ko na magagamit ang kaalaman sa wikang Hapon pagbalik sa Pilipinas. Ang mas mabigat pang dahilan ay ang kakulangan sa oras. Sa unang taon ko sa Unibersidad ng Osaka, kinailangan kong magturo ng 11 klase bawat semestre, iba’t ibang preparasyon, walang nag-uulit na subjek. Kailangan ding mag-adjust—bago ang sistema ng pagtuturo, iba ang kultura ng mga estudyante, at maraming ekspektasyon sa loob at labas ng klasrum. Bukod pa sa mga dahilang ito, malaking hamon ang mag-aral ng Nihonggo dahil sa binubuo ng tatlong sistema ng pagsulat ang kanilang wika—*hiragana, katakana, at kanji*.

Minsan, sa paglalakad mula eskuwelahan pauwi nang bahay ay napadaan

ako sa isang tindahan ng mga minatamis na Hapon. Isang mag-asawang Hapon ang may-ari at nagtitinda na rin sa tindahang ito. Hindi sila nagsasalita at parang hindi rin sila nakakaintindi ng Ingles. Paulit-ulit ko lang nasabi ang salitang *osusume* na ang ibig sabihin ay “rekomendasyon” o “Ano ang mairerekomenda ninyo?” Bumili ako ng tig-iisa ng bawat minatamis na irekomenda nila. At marahil, nasiyahan sila sa pamimili ko dahil binigyan nila ako ng libreng kakanin. Kaya naman, napadalas ang pagbisita ko sa tindahang ito, at tuwing makikita ko ang mag-asawa, marami silang sinasabi o tinatanong sa akin. Marahil, gusto nilang malaman kung tagasaan ako, ano ang ginagawa ko sa Japan, saan ako nagtatrabaho, sino at ilan ang kasama kong kakain ng mga minatamis nila, o kung nasasarapan ako sa kanilang mga tinda. Hula ko lamang ang mga ito dahil wala talaga akong naiintindihan sa mga sinasabi nila katulad nang wala silang naiintindihan kapag kinakausap ko sila sa wikang Ingles.

Ang pangyayaring ito ang nag-udyok sa akin na unti-unting pag-aralan ang wikang Hapon, hindi sa pormal na paraan kundi sa pagsulat sa isang maliit na nowtbuk ng mga salita at ekspresyong napupulot ko kung saan-saan. Siyempre, nagsimula ako sa pagkain. Kapag kasama ko ang kaibigan kong Hapon na kumakain sa restawran na ang pagkain ay nasa mga platitong inihahatid sa mga mesa ng kustomer ng isang conveyor belt, iniisa-isa niya sa akin ang pangalan ng iba’t ibang isda, karne, pagkaing dagat. Sa pagsisimula ng pagkain, sasambitin namin ang katagang *itadakimasu* na ang literal na kahulugan ay “magalang o mapagkumbaba kong tinatanggap ang pagkain.” May kahulugan din itong pasasalamat sa lahat ng may kinalaman sa paghahanda ng pagkain—sa mga nagluto, nagtanim, nag-alaga ng hayop, at iba pa. Pasasalamat din ito sa mga buhay na organismo na nagbigay ng kanilang buhay sa mga tao. Sa iba pang kainan, napansin kong laging inuubos ang pagkain kahit naparami ang aming order. Hindi dahil sa matakaw ang mga Hapon kundi dahil sa konsepto nilang *mottainai* o “sayang” o “Huwag mag-aksaya.” Kahit kapag bumibisita ang mga estudyante kong Hapon dito sa Pilipinas at patitikimin sila ng iba’t ibang pagkaing Pinoy, napapansin kong baon nila ang kultura nilang *mottainai*. Pinipilit nilang ubusin ang anumang ihain sa kanila, kahit sa isip ko’y maaari namang ibalot ang tira para sa bahay na lang initin at ubusin. Sa Japan, bata pa lamang ay tinuturuan nang huwag aksayahin ang kahit isang butil ng kanin. Nakaugat daw ito sa paniniwalang Shinto na ang mga bagay-bagay ay may kaluluwa.

Mangyari pa, marami rin akong natutuhan tungkol sa kulturang Hapon sa loob ng klasrum. Kapag natatambakan sila ng mga requirement sa pagtatapos ng semestre, lagi kong naririnig ang *Gambare masu* o *Gambatte kudasai* na katumbas ng ekspresyong “Gagawin ko ang lahat ng makakaya ko” o “Gawin mo ang lahat hanggang sa makamit mo ang mithiin mo.” Ang ganitong pahayag ay may kaugnayan din sa ugali ng mga Hapon na hindi mapalagay, mabigat ang pakiramdam, o nahihiya kapag may libreng oras sila, walang ginagawa, o hindi tapos

ang trabaho. Ang ganitong ugali ay nakaugat daw sa kultura ng agrikultura at sa klima ng Japan. Sa pagsasaka, kailangan ng matinding pagtatrabaho sa ilang tiyak na panahon sa isang taon, samantalang ang mainit at maalinsangang klima sa panahon ng tag-init, at ang pagdating ng mga bagyo, lindol, at iba pang banta ng kalikasan ay pumanday sa mga Hapon para laging magsikap. Sa loob pa rin ng klase, noong una, hirap akong mapasalita ang mga estudyante. Akala ko, hindi lang nila alam ang sagot sa mga tanong ko. O hindi nila ako maintindihan. O sadyang mahiyain lang sila. Hanggang sa marinig ko ang *Deru kui wa utareru*, isang salawikain na ang literal na kahulugan ay “Ang patpat na nakausli ay dapat pukpukin.” Batay sa salawikaing ito, pinupuna ang mga taong nagmamagaling o gustong manguna, at nagpapahiwatig ng isang lipunang may pagpapahalaga sa sama-samang paggawa, pagkakaisa, at pagiging tapat sa grupo.

Sa buong panahon ng pamamalagi ko sa Japan ay may dalawang salita akong madalas na marinig. Sabi ko nga sa mga kaibigan kong Filipinong bumibisita, matututuhan lang ang paggamit ng dalawang ekspresyong ito ay buhay ka na sa Japan. Ito ay ang *sumimasen* na ang ibig sabihin ay “excuse me,” at *domo arigato gozaimasu* na ang kahulugan ay “maraming salamat.” Ang *sumimasen* ay may varyant na *gomen nasai* na “excuse me,” “pasensiya na,” o “paumanhin” ang kahulugan. Ang *sumimasen* o *gomen nasai* ay sinasabi kapag may nagawang di-kasiya-siya sa kapuwa. Halimbawa, kung sa paglalakad ay mayroon kang muntik-muntikanang mabangga, sinasambit ang *sumimasen* o *gomen nasai* kahit hindi naman talaga nangyari ang bangaan. Ang pasasalamat ay maaaring ipahayag sa maraming paraan. Bukod sa *domo arigato gozaimasu*, maaari ring sabihing *maido arigato gozaimasu* (salamat lagi), *goshinsetsu ni arigato* (matapat na pasasalamat), at *otasuke itadaite arigato gozaimasu* (maraming-maraming salamat sa pagbibigay ng tulong). Ang mga salitang ito ay nagpapahiwatig ng isang kultura at lipunang umiiwas sa gulo at tunggalian, at nagsisikap mapanatili ang katiwasayan ng relasyon sa isa’t isa. Kaya mayroon din silang salitang *meiwaku* na ang kahulugan ay “abala” o “istorbo.” At para hindi ka maging *meiwaku* sa Japan, inaasahan sa kanila ang *kuki yomenai* na ang ibig sabihin ay “marunong magbasa ng paligid.”

Sa pagdampot-dampot ko ng mga salita at ekspresyon ay may natutuhan ako sa kultura at napapalalim ang pakikipag-ugnayan sa mga Hapon. Ngunit hindi rin dapat ikahon ang mga Hapon sa mga pangkulturang katangiang ito. Sa klase, halimbawa, may nakaengkuwentro akong estudyanteng laging late pumasok, hindi humihingi ng paumanhin, at ni hindi bumabati. Ikinuwento ko ito sa kasama kong propesor na Hapon at sinabing gayon din ang ugali ng estudyante sa kanilang klase. Mas malala pa ang sitwasyon sa ilang hay-iskul sa Japan na naobserbahan simula noong dekada 1990. May mga estudyanteng ayaw makinig sa mga guro, nakikipag-away sa saklase, naglalakwatsa, sumasagot sa guro. Sa katunayan, may termino ang mga Hapon sa ganitong sitwasyon—ang *gakkyu hokkai* o “pagguho ng silid-aralan.” Tumutukoy ito sa kawalan ng kaayusan at disiplina sa loob ng silid-aralan na hindi

mo maiisip na posibleng mangyari sa lipunang Hapon.

Ano ang nais ipunto sa mga kuwentong ito? Ang kultura ay hindi palagian at di-nagbabagong listahan ng mga bagay, tao, lugar, katangian, paniniwala, pananaw, kaugalian ng isang lipunan. Ang isang lipunan ay binubuo ng iba't ibang komunidad, pangkat, o samahan na hinuhubog ng iba't ibang konteksto ng kasaysayan, karanasan, uri, kasarian, lahi at etnisidad, henerasyon kung kayat nakalilikha rin ng iba't ibang kultura. Kaya sa pag-aaral at pagtuturo ng kultura, napakahalaga ng pag-uugat sa iba't ibang konteksto.

Isang Konsepto ng Kultura

Madalas na ituring ang kultura bilang imbentaryo ng mga paksa lamang—isang listahan ng mga katunayan (o facts), datos, at iba pang impormasyon. Ngunit ang kultura ay dinamiko rin, buhay na penomenong isinasabuhay araw-araw ng mga tunay na tao, magkakasama man o nag-iisa, habang dinaranas ang pinagsasaluhan nilang paraan ng pamumuhay at habang lumilikha ng kanilang kasaysayan. Sa pagtuturo ng kultura sa klasrum, kung gayon, kailangan ang isang perspektibang magsasaalang-alang sa dinamismo ng kultura at sa pinag-uugatan nitong mga konteksto.

Hihiramin ko ang depinisyon ng kultura ni Patrick R. Moran sa kaniyang aklat na *Teaching Culture: Perspectives in Practice* (2001). Para sa kaniya: “Ang kultura ay isang patuloy na *nagbabagong paraan ng pamumuhay* ng isang grupo ng tao o *pamayanan*, binubuo ng pinagsasaluhang mga *praktika o gawaing* nakaugnay sa pinagsasaluhang mga *produkto*, batay sa pinagsasaluhang mga *pananaw sa mundo*, at nakalugar sa tiyak na mga *panlipunang konteksto*” (24, akin ang diin).

(Culture is the evolving way of life of a group of persons, consisting of a shared set of practices associated with a shared set of products, based upon a shared set of perspectives on the world, and set within specific social contexts.)

Mahalagang ipaliwanag ang mga susing konsepto sa depinisyon ng ito.

- Ang patuloy na nagbabagong paraan ng pamumuhay ay nagtatampok sa dinamikong katangian ng kultura. Ipinapahiwatig nito na may kasaysayan ang mga produkto, praktika, pananaw, at mga pamayanan ng kulturang ito. Ang mga taong humuhubog ng kultura ay nasa tuloy-tuloy na proseso ng aktibong paglikha at pagbabago ng mga produkto, praktika, pananaw, at pamayanan.
- Produkto. Lahat ng bagay na nilikha ng mga miyembro ng kultura, kasama na iyong mula sa kapaligiran at iyong inangkin mula sa banyagang kultura. Saklaw nito ang mga nahahawakang bagay tulad ng kagamitan, pananamit, gusali hanggang sa mas komplikado ngunit dinaranas pa ring mga likha tulad ng iba't ibang sining hanggang sa mga institusyon tulad ng pamilya, edukasyon,

ekonomiya, politika, at relihiyon. Produkto rin ng kultura ang wika.

- **Praktika.** Mga ginagawa ng mga miyembro ng kultura nang mag-isa man o magkakasama. Kabilang dito ang paggamit ng wika at iba pang anyo ng komunikasyon, mga gawaing iniuugnay sa mga grupong panlipunan, at paggamit ng mga produkto.
- **Pananaw.** Mga persepsiyon o pagtingin (kung ano ang nabubuong idea batay sa obserbasyon), paniniwala (kung ano ang ipinapalagay na tama at mali), pagpapahalaga (kung ano ang ipinapalagay na mabuti at masama), at saloobin na nagiging batayan ng paglikha ng mga produkto at gumagabay sa mga tao at pamayanan sa paglikha at pagdanas nila ng kultura. Ang mga pananaw na ito ay maaaring hayag o nakatago. Pinagmumulan din ang mga ito ng kahulugan at siyang nagbibigay ng natatanging pagtingin o oryentasyon sa buhay—isang pananaw-sa-daigdig.
- **Pamayanan.** Tumutukoy sa mga tiyak na panlipunang konteksto at grupo ng mga taong nagsasagawa ng mga panlipunang gawain. Saklaw nito ang malalawak at pabago-bagong hugis na mga pamayanan tulad ng bansa, kasarian, lahi, relihiyon, uri, henerasyon hanggang sa mas makikitid na pagpapangkat gaya ng lokal na partidong politikal, samahan, pamilya. Ang mga pamayanang ito ay sabayang umiiral sa loob ng isang pambansang kultura at may iba't ibang ugnayan sa isa't isa: separasyon, kooperasyon, kolaborasyon, tunggalian.
- **Tao.** Tumutukoy sa mga indibidwal na miyembro ng kultura at mga pamayanan. Nananahan ang kultura sa mga indibidwal na tao at sa iba't ibang panlipunang grupo o pamayanan para isagawa ang kanilang pang-araw-araw na buhay. Ang kultura, kung gayon, ay kapuwa indibidwal at kolektibo.

Batay sa depinisiyong ito ng kultura, may limang dimensiyon ang anumang penomenong pangkultura, o sa madaling sabi, ang anumang paksang pangkultura. Ang isang penomenong pangkultura ay kinasasangkutan ng nararanasang anyo o estruktura (produkto) na ginagamit ng mga miyembro ng kultura (tao) sa kanilang iba't ibang gawain (praktika) sa mga tiyak na panlipunang sitwasyon at grupo (pamayanan) na ginagabayan ng mga lantad at di-lantad na mga paniniwala, pagpapahalaga, at saloobin (pananaw). Ang mga produkto, tao, praktika, pamayanan ay karaniwang hayag; karaniwan namang tago ang mga pananaw na siyang maaaring palitawin sa pagsusuri. Sa pamamagitan ng pagtuklas at pagsusuri sa mga koneksiyon ng mga dimensiyoung ito, higit na makabubuo ng mas malalim at makabuluhang larawan ng kultura.

Maaaring maging gabay sa pagsusuri ng isang penomenong pangkultura ang ilang mungkahing tanong:

- Ano-ano ang mahahalagang produkto? Saang pisikal na lugar nananahan ang mga produktong ito? Ano-anong panlipunang institusyon ang sangkot sa pagbuo at paggamit ng mga produktong ito?
- Ano-ano ang mahahalagang praktika? Ano-ano ang ginagawa at sinasabi ng mga tao? Paano sila kumikilos at nakikipag-ugnayan sa iba't ibang tao?
- Ano-ano ang mga pangunahing pananaw? Ano ang mga nakapailalim na paniniwala, pagpapahalaga, at saloobing umiiral sa penomenong pangkultura?
- Ano-ano ang mga tiyak na pamayanang kasangkot? Ano-anong grupo at panlipunang konteksto ang tuwiran at di-tuwirang sangkot?
- Paano tumutugon ang mga indibidwal na tao sa penomenong pangkultura? Sino-sino ang mga taong kalahok? Ano ang personal nilang ugnayan sa penomenong pangkultura?

Tingnan nating halimbawa ang kultura ng palengke sa Kamaynilaan. Makakakita pa rito ng maraming palengke. Dito makabibili ng mga karne, isda, gular, prutas, at marami pang ibang uri ng sariwang pagkain. Tinatawag din itong wet market na kaiba sa dry market na mas nakagawiang tawaging supermarket o grocery. Sa supermarket naman, mas maraming mabibiling de-lata, pagkaing nakabote, kagamitan, at iba pa bagaman may seksiyon din para sa mga pagkaing nabibili sa karaniwang palengke. Sa maliliit na pamayanan sa Kamaynilaan, mayroon ding tinatawag na talipapa—mas maliit at mas payak na bersiyon ng palengke. Ngayon nga ay popular na rin ang weekend markets—palengke tuwing Sabado o Linggo, sa Salcedo o Legaspi Village sa Makati, halimbawa, na nilalahukan ng mga mas nakaririwasang nagtitinda at mamimili.

Tingnan natin ang Farmer's Market sa Quezon City bilang halimbawa.

Produkto

Ang listahan ng mga produkto dito ay napakahaba—mula sa seksiyon ng isda at iba pang pagkaing dagat, baboy at baka, manok, itlog, gulay, prutas, tuyo at daing, hanggang sa seksiyon ng dry goods gaya ng mga de-lata, mga kagamitang pambahay, at bigas. Marami pang ibang produkto sa palengke bukod sa paninda. Idetalye natin ang mga produkto sa seksiyon ng isda at pagkaing dagat, at seksiyon ng prutas. Sa seksiyon ng isda at pagkaing dagat, narito ang mga karaniwang makikita:

Bangus

Tilapia

Galunggong

Tanningue
Lapu-lapu
Pla-pla
Tulingan
Hito
Tuna
Sapsap
Hasa-hasa
Talakitok
Tawilis
Hipon
Sugpo
Alimasag
Alimango
Talangka
Tahong
Halaan
Squid ring

Ngunit mayroon ding di-gaanong pamilyar na pangalan:

Tagunton
Bitilya
Bacoco
Dapa
Samaral
Kitang

Sa paglilista pa lamang ng mga produkto sa seksiyon ng isda at pagkaing-dagat sa palengke, may dagdag na tayong kaalaman tungkol sa kultura ng pagkain. Kung uusisain ang mga nagtitinda, magmumungkahi pa sila ng lutong babagay sa isda. Napakahalaga na makilala ang pangalan ng mga pagkaing-dagat. Malamang kasing hindi natin kainin o hindi natin hanapin o bilhin ang isang pagkaing hindi natin kilala. Ang di-pag-alam sa mga katawagan sa pagkain ay naglilimita sa maaari nating kainin. Sa katunayan, may palatandaan na unti-unti nang nakakalimutan ang ilang salitang tumutukoy sa ating pagkaing-dagat. Sa Farmer's Market, halimbawa, makikita ang sumusunod na label:

Sea Bass (Apahap Dagat)
Fresh scallop
Uni/Sea urchin

Ang paglalagay ng pangalang Filipino pagkaraan ng *sea bass* ay pahiwatig na mas kilala na ang katawagang Ingles kaysa sa Filipino. Kahit tanungin, hindi na alam ng nagtitinda ang Filipinong salita para sa *scallop* at *uni/sea urchin*. Ang label na uni/sea urchin ay kakatuwa dahil mas kilala pa ngayon ang pagkaing ito sa dalawang wikang banyaga—Hapon at Ingles.

Sa seksiyon naman ng prutas, bukod sa mahabang listahan ng mga produkto, may mapupulot ding kaalaman sa sumusunod na label:

Pahutan mango
Avocado, Lagkitan
Siniguelas, Fresh, From Batangas
Sweet mangoes “Baklas”

Ang *pahutan* ay isang uri ng mangga. Minsan, tinatawag itong *supsupin*—ang maliliit ngunit napakatatamis na mangga. Hindi na ito hinihiwa para paghiwalayin ang pisngi at buto kundi binabalatan at sinusupop para kainin. Bukod sa kalabaw, piko, indian mango, mayroong pahutan o supsupin. Ang lagkitan ay isang paglalarawan sa magandang uri ng abokado—iyong malagkit, nangunguya, makrema. Kaugnay nito, may iba’t ibang paglalarawan tayo ng mga prutas na nagpapahiwatig kung ano ang magandang uri at masarap—ang bayabas ay manibalang; ang atis ay malamukot; ang buko ay malauhog; ang saging na saba ay makunat. Matutuklasan din sa palengke kung saang lalawigan nagmumula ang pinakamagandang uri ng prutas. Halimbawa, manggang Guimaras; pakwan ng Sta. Maria, Bulacan; durian na Puyat mula Davao; siniguwelas mula Batangas. Sa mangga naman, karaniwan ding makikita ang deskripsiyong “walang kalburo” o “baklas” na ang ibig sabihin ay pinitas sa tamang panahon at hindi pinilit. Ang huling halimbawang ito ay nagpapaliwanag na rin ng katutubong teknolohiya sa pangangalaga at pag-ani ng mga punongkahoy at prutas.

Hindi dapat maliitin ang maituturing na kaalamang-bayang ito na kinakatawan ng wika. Kaugnay nito’y mahalagang banggitin ang sinabi ni Michael Tan tungkol sa heritage food o minanang pagkain ng mga Filipino. Tumutukoy ito sa mga produktong pagkain at paraan ng pagluluto na nagpasalin-salin ng henerasyon. Aniya: “We are becoming more and more dependent on a narrow range of food We’re also losing valuable knowledge on preparing food.... Knowledge about heritage food then is a matter of knowledge about survival and more. The disappearance of heritage food narrows the options of future generations.... (Tan 23-24).

Hindi lamang mga paninda ang makikita sa palengke. Isang kapansin-pansing bagay ay ang “Timbangan ng Bayan” na maaaring gamitin ng sinumang mamimili para matsek kung tama ang timbang ng kanilang pinamili. Ano kaya ang ipinapahiwatig ang timbangang ito sa kultura ng palengke sa Kamaynilaan?

Ang palengke mismo ay produktong pang-ekonomiya ng lipunan. Upang mas maunawaan ang iba't ibang aspekto ng pagiging produkto ng ekonomiya ng palengke, maaaring suriin kung ano ang pagkakaiba ng palengke, supermarket, talipapa, weekend market ayon sa limang dimensiyon ng kultura.

Praktika

Pangunahing gawain sa palengke ang pamimili. Ano-ano ang mga gawaing sangkot sa pamimili? Ang isda ay inaamoy, pinipisil, kinukurot, sinisilip ang hasang, itinatapat sa ilaw. Ang prutas ay kinikilatis, tinitimbang sa kamay, kinakatok, inaamoy, pinabubuksan, tinitikman. Ang mga simpleng pamamaraang ito ay maituturing na kaalaman para matiyak ang kalidad ng pagkain. Maaari ring tukuyin ang ginagawa ng iba't ibang tao sa palengke—ang nagtitinda, kargador, tagapamahala ng palengke, at iba pa. Isa namang katangi-tanging praktika sa palengke ay ang pagtawad—isang komplikadong proseso ng negosasyon sa pagitan ng mamimili at nagtitinda. Mas nagiging madali ang negosasyong ito kapag buena mano ang mamimili, o kaya'y suki na ng nagtitinda ang mamimili. Ang kultura ng suki ay nagpapahiwatig ng posibilidad ng pagkakaroon ng personal na ugnayan ng nagtitinda at mamimili. Ang pagtawad at pagkakaroon ng suki ay hindi nangyayari sa supermarket o grocery.

Pamayanan

May iba't ibang pamayanang sangkot sa kultura ng palengke. Ang grupo ng mamimili ay mayroon na agad tatlong mas maliliit na grupo: ang mga inibidbidwal na mamimili para sa pampamilyang konsumo; ang namamakyaw para muling itinda ang pinamili; at ang may-ari ng restawran na mamimili para sa ititindang lutong pagkain. May mas maliliit na grupo rin ang manininda: ang grupong sila mismo ang may-ari ng tindahan, at ang grupong kinuha lang para magtinda sa puwesto ng mga negosyante. May pangkat din ng mga tagahatid at tagabagsak ng produkto na maaaring mga negosyateng namamagitan sa mga nagtitinda sa palengke at sa talagang pinagmumulan ng mga produkto gaya ng mga magsasaka at mangingisda. Naroon din ang pangkat ng property investment firm, ang may-ari ng mismong palengke na nagpaparenta ng mga puwesto sa grupo ng mga manininda. May mga ahensiya rin ang pambansa at lokal na pamahalaan na nagmomonitor sa operasyon ng mga palengke. Paminsan-minsan, may grupo rin ng mga turista, dayuhan at mga Filipino, na ang pakay ay hindi lamang mamili kundi mag-observa, mamasyal, matuto, o maglibang. Bawat grupo ay may bitbit na praktika at pananaw sa palengke.

Tao

Iba't ibang uri ng tao ang makikitang lumalahok sa kultura ng palengke. Bawat isa ay may natatanging naratibo, pananaw, praktika, at paraan ng pagsangkot sa penomenong pangkultura. Ang paglahok nila sa kultura ay hinuhugis ng iba't ibang salik gaya ng kasarian, edad, uri, lahi, etnisidad, edukasyon, relihiyon. Halimbawa, ang mag-asawang namamalengke. Sino ang umaamoy, bumubusisi, nakikipagtawaran? Sino ang nagbibitbit ng mga pinamili? Kung amo't kasambahay naman ang magkasama, ano ang ginagawa ng amo at ano ang ginagawa ng kasambahay? Sa panig naman ng nagtitinda, kapag magkasama sa puwesto ang may-ari at ang kaniyang tindero o tindera, sino ang nagpapasiya kung magbibigay ng tawad o kung magbibigay ng dagdag? Isinasama ba ang mga bata sa palengke? May maoobserbahan bang pattern kung ano ang itinitinda ng mga lalaki o babae—karne, gulay, o prutas?

Pananaw

Iba't iba ang pananaw na ipinahihiwatig ng kultura ng palengke. Karaniwang dilantad ang mga pananaw na ito at nagiging hayag lamang kapag may nakitang koneksiyon o pag-uugnay-ugnay sa mga natipong datos mula sa apat na dimensiyon ng kultura. Naipapahiwatig na sa mga naipresenta nang datos ang mga pananaw tungkol sa pagkain, tungkol sa papel ng lalaki at babae sa tahanan at sa ekonomikong larang, tungkol sa pagtrato sa mga kasama sa trabaho, tungkol sa negosyo. Tingnan natin ang ilang halimbawa:

- May kultura ng tumpok sa palengke. May tumpok ng di-sariwa at maputlang hipon. May tumpok din ng lamog, may itim-itim, at kulu-kulubot nang balat na mangga. Ang isang pananaw, na negatibo, sinasamantala ng negosyante ang lahat ng pagkakataon para kumita, kahit halos wala nang kuwenta ang ilako sa mamimili. Maiiugnay rito ang pagtitinda ng mga nakabasket na strawberry sa Baguio—ang ibabaw ay isang salansan ng malalaki, mapupula, at makikintab na prutas, ngunit nasa ilalim pala ang maliliit at mapuputlang prutas na binabanigan ng makapal na diyaryo. Tila namamayani rito ang pananaw ng malaki ngunit minsanang kita ng nagtitinda kaysa sa mag-aruga ng isang magandang relasyon sa mamimili. Ang isa pang pananaw na positibo naman, hindi dapat mag-aksaya lalo na ng pagkain. Ang pananaw na ito marahil ang dahilan kung bakit nalinang ng mga Filipino ang pagkain ng isaw, rambo, adidas, helmet, at iba pang lutuing gumagamit ng lamang-loob. Lahat ay dapat pakinabangan at wala dapat naaaksaya.
- Kumikilala ng kasarian ang mga praktika sa palengke. Babae ang pangunahing nakikipagtransaksiyon dito—siya ang kumikilatis ng produkto,

nagkikipagtawaran, nagbabayad. Pero ang pamamalengke ay maaaring tingnan bilang ekstensiyon lamang ng tungkulin niya sa tahanan—magluto, magpakain, mag-alaga ng pamilya. May kasarian din ang iba’t ibang espasyo sa palengke. Dominante ang mga lalaki sa seksiyon ng baka at baboy. Ang totoo, noong nagpunta ako sa Farmer’s Market para sa saliksik na ito ay wala akong nakitang babaeng nagtitinda sa seksiyong ito. Mas marami naman ang babaeng nagtitinda sa seksiyon ng gulay at prutas. Sa isang pagtingin, esteryotipong papel ng lalaki at babae sa lipunan. Sa ibang pagtingin naman, ang paglahok ng mga babae sa palengke bilang may-ari ng puwesto at bilang manininda ay maituturing na partisipasyon ng mga babae sa gawaing ekonomiko.

- May mga pananaw ring nagtutunggalian. Halimbawa, ang pag-iral ng mga kultura ng “tawad” at “suki” ay maaaring nagpapahiwatig ng ekonomikong transaksyon na ginagabayan pa rin ng pakikipagkapuwa. Sa kabilang banda naman, ang imahen ng “timbangang bayan” ay maaaring nagpapahiwatig ng namamayaning kawalan ng tiwala ng mga mamimili o kustomer sa mga nagtitinda at iba pang negosyante.
- Isang kapansin-pansin sa Farmer’s Market ay ang paglipat ng ilang kultura ng supermarket at mall sa palengke. Ginagamit na ang mga pushcart na karaniwang makikita lang sa mga grocery. Mayroon din doong Dampa sa Farmer’s Market na tila isang food court na bahagi ng mga mall. Pero ang kakatuwa ay ang hilera ng mga restawrang fast food sa gilid ng palengke—MacDonalds, Jollibee, Chowking, Goto King. Maituturing na kakatuwa ito dahil kinakatawan ng palengke at fast food ang magkaibang pananaw sa paghahanda ng pagkain—ang isa ay pinaglaanan ng panahon, pinagkaabalahan, personal ang paghahanda ng pagkain; ang isa naman ay binibili lang nang luto na, minadali, inihanda ng iba. Sa mas malawak na tingin, ipinakikita rin ng pagpasok ng mga elementong kultural ng mall at supermarket sa palengke kung paanong naiimpluwensiyahan ng global at mas makabagong paraan ng pagkonsumo ang mas tradisyonal na pamamaraan na kinakatawan ng palengke.

Ang nangyayari ngayon ay hindi lamang ang paglipat ng mga elemento ng supermarket o mall patungo sa palengke. May isa nang tradisyonal na palengke na dumaan sa renobasyon upang magmukhang mall at makahalina sa mas maseselang mamimili. Ito ang Mutya ng Pasig Market na inayos noong 2008. Isang diskurso na nagagamit para bigyang katwiran ang ganitong development ay ang diskurso ng kalinisan. May mga ulat na may palengkeng kumukuha ng tubig sa balon at iba pang ilegal na pagkukunan ng tubig kaya nalalagay sa alanganin ang sanitasyon ng mga itinitinda. Ginagawa ring isyu ang kawalan ng monitoring sa pagpepresyo ng mga produkto sa palengke maliban sa mga pangunahing bilihin tulad ng bigas, isang regulation campaign na tinawag ng National Food Authority ang Palengke Watch. Iniiugnay rin ang palengke sa

masa at sa kahirapan. Dahil sa pag-uugnay ng palengke sa sektor ng mahihirap sa lipunan, kinasangkapan ng ngayo’y DILG Secretary Mar Roxas ang asosasyong ito sa paggamit niya ng bansag na “Mr. Palengke” sa kaniyang pangangampanya bilang senador at bilang pangalawang pangulo. Bagaman maaaring totoo ang ilang kritisismo laban sa palengke, kailangan pa ring suriin ang implikasyon ng paghalili dito ng mas makabago at mas komersiyal na establisimyento tulad ng mall at supermarket na may kaakibat na kulturang babago sa buhay ng mga Filipino sa mabuti man o sa masamang paraan.

Ilan lamang ito sa mga pananaw at kahulugan na maaaring mabuo sa pagsusuri ng penomenong pangkultura—ang palengke. Pansinin na sa pagbubuo ng pananaw, ginamit ang ilan sa mga prosesong ito: 1) pagtuklas ng mga koneksiyon ng mga datos na may kinalaman sa iba’t ibang dimensiyon ng penomenong pangkultura; 2) pag-uugnay ng penomenong pangkultura sa iba pang penomenong pangkultura; 3) paglulugar ng penomenong pangkultura sa sinapupunan ng lipunan na ang ibig sabihin ay ang pagsusuri ng penomenong pangkultura kaanlinsabay ng pagsusuri sa ibang mga pangyayari, karanasan, institusyon, pananaw sa lipunan.

Wika-at-Kultura

Nasaan ang wika kung gagawing bahagi ng disiplinang Filipino ang pag-aaral ng kultura?

Nasa lahat ng aspekto ng kultura ang wika. Sadyang hindi mapaghihiwalay ang wika at kultura. Kinakatawan ng wika ang mga produkto, praktika, tao, pamayanan, pananaw na bumubuo ng kultura. Produkto rin ng kultura ang wika ngunit may natatangi itong tungkulin sa kulturang ito. Ang mga miyembro ng kultura ay lumilikha at gumagamit ng wika para tukuyin at iorganisa ang mga produkto, para isagawa ang kanilang mga pangkulturang gawain, para maging magkaugnay ang mga pamayanan, at para bigyan ng katawagan ang mga nakapailalim na pangkulturang pananaw. Ang wika ay nasa lahat ng dimensiyon ng kultura. Para malaman at maunawaan ang kultura, kailangang suriin ang wika. Sabi nga ni Lumbera bilang pagpapahalaga sa wikang Filipino:

Taglay ng wika ang mga kaisipang minana sa mga ninuno at ang mga kaisipang pumasok sa lipunan sa pamamagitan ng mga babasahin at panooring galing sa labas ng Filipinas, gayundin ang mga kaisipang pinalitaw ng mga tagisan at pagtatalo ng mga palaisip na Filipino at dayuhan.... Kapag sinasabing may “henyo” ang wika, hindi talinghaga lamang ang kasabihan. Kapag binungkal

ang wikang ngayo’y kinagawian na nating ituring na isa lamang instrumento, isang dulang ng kaalamang hindi pa natin naaarak ang mabubuksan sa atin. (Lumbera 2005 264)

Wika at Kultura sa Silid-Aralan

May isa pang gamit ang wika. Ito ang pangunahing paraan para matutuhan ang kultura at magpahayag tungkol sa kulturang ito sa konteksto ng silid-aralan. Ibig sabihin, kung kultura ang paksa sa klasrum, kailangan ang wika para ilarawan ang kultura, bigyang-kahulugan ang kultura, tumugon sa kultura, at lumahok sa kultura. Mailalarawan ito sa sumusunod na hanayan:

Pangkalahatang Kasanayang Pangwika	Katangian ng Wika	Fungsiyon ng Wika (layunin o gamit ng wika)
Paglalarawan	wikang nagagamit para ilarawan ang karanasang pangkultura	- tumutukoy ng mga pangunahing impormasyon (ano, sino, saan, kailan, paano, bakit) - naglalarawan ng naranasan sa pamamagitan ng mga pandama - naglilista - nagbibigay ng depinisyon - sumisipi - nagwawasto ng maling detalye - kumikilala ng katunayan at opinyon - nagbubuod
Pagbibigay-kahulugan	wikang nagagamit para tumukoy, magpaliwanag, bigyang katwiran ang mga pananaw, at ihambing ito sa sarili at sa ibang pananaw	- nagsusuri - nagkakategorya - naghahambing - nagpapalagay - naghihinuha - bumubuo ng kongklusyon - nagpapatunay - nagbibigay-katwiran
Pagtugon	wikang nagagamit para magpahayag ng mga saloobin, tanong, pagpapasiya, plano tungkol sa karanasang	- nagtatanong - nagsasabi ng gusto at di-gusto - nagpapahayag ng tama at mali - nagtatasa

	pangkultura	• pumupuna • humuhusga • nagtatanggol • nagpapahalaga • nagpapahayag ng mga paniniwala • nagpaplano
Paglahok	wikang nagagamit para umugnay sa tao at sa pamayanan; wikang nagagamit para makaimpluwensiya; wikang nagagamit para magsagawa ng pagbabago sa kultura	• nakikiugnay sa tao • npagbabahagi ng karanasan at idea • nagpapahayag ng kahilingan • nagpapahayag ng paninindigan • nanghihikayat • umiimpluwensiya sa iba • nakikipagnegosasyon

Wika ng Paglalarawan

Sa pag-aaral ng isang penomenong pangkultura, isang pangunahing pangangailangan ang wika ng paglalarawan ng penomenong ito. Ang wika ng paglalarawan ay nagbibigay ng impormasyon tungkol sa penomenong pangkultura. Maaaring ito ay impormasyon tungkol sa limang dimensiyon ng kultura—produktong, praktika, pananaw, pamayanan, o tao. Ang mahalagang katangian ay ilarawan ang naobserbahan, tuwiran man itong nasaksihan o dinanas, o sa pamamagitan ng mga nakasulat na tekstong. Kailangang mapag-iba ang wika ng paglalarawan at wika ng interpretasyon. Ilan sa mga kognitibong funksiyon o ginagawa ng isip na may kinalaman sa pagtatamo ng kaalaman ay ang sumusunod: pagtukoy (ano, sino, saan, kailan, magkano, paano, bakit), paglilista, pagbibigay-depinisyon, pagsipi, pagwawasto sa mga maling detalye; pagkilala sa katunayan at opinyon, pagbubuod.

Wika ng Pagbibigay-kahulugan

Ang mga datos o impormasyong ibubunga ng paglalarawan ng penomenong pangkultura ang magiging batayan sa pagbuo ng mga interpretasyon o kahulugan. Kaya mahalagang linangin sa mga estudyante ang mga kasanayan para makabuo at mabigyang-katwiran ang mga interpretasyong pangkultura. Mula sa mga kongkreto ng paglalarawan, tutungo ang mga kasanayan at gawain sa klasrum sa mga abstrakto ng interpretasyon; mula sa hayag na kultura patungo sa nakatagong kultura; mula sa

mga produkto, praktika, tao, at pamayanan patungo sa mga pananaw. Ang mahahalagang funsiyon ay ang pagsusuri, pagkakategorya, paghahambing, pagpapalagay, paghihinuha, pagbubuo ng kongklusyon, pagpapatunay, pagbibigay-katwiran, at iba pang paraan na nag-uugnay ng mga kongkreto tungo sa pagbuo ng mga abstrakto.

Wika ng Pagtugon

Matapos ang interpretasyon o pagbuo ng mga kahulugan, kailangang gabayan ang mga estudyante na magpahayag ng kanilang mga tugon sa penomenong pangkultura. Sa yugtong ito, ang paksa sa klasrum ay hindi na lang ang kultura kundi ang estudyante—ang kanilang mga tanong, palagay, saloobin, opinyon, pagpapahalaga, paniniwala, pati ang kanilang mga pagpapasiya, balak, estratehiya sa patuloy na pakikiugnay ng mga estudyante sa penomenong pangkultura. Kabilang sa mga funsiyon ng wika ay ang pagpuna, paghuhusga, pagtatanggol, pagpapahalaga, pagtatasa, pagsasabi ng gusto at di-gusto, pagtatanong, pagpapahayag ng mga paniniwala.

Wika ng Paglahok

Ang pag-alam, pagbibigay-kahulugan, pagbuo ng tugon ng mga estudyante sa penomenong pangkultura ay hindi dapat matapos sa estudyante at sa klasrum lamang. Kailangan ding matutunan ang pag-impluwensiya sa ibang tao at sa pamayanan, ang pagbabalik ng mga kabatiran at karunungan sa lipunan, at ang patuloy na paglinang ng kultura. Ilan sa posibleng funsiyon ng wika na maaaring ituro sa mga estudyante ang pakikiugnay sa tao, pagbabahagi ng karanasan at idea, pag-impluwensiya sa iba, pagpapahayag ng kahilingan, pagpapahayag ng paninindigan, panghihikayat, pakikipagnegosasyon.

Ang mga paksang pangkultura at kasanayang pangwika ay maaaring isalansan batay sa iba't ibang antas ng edukasyon. Narito ang isang mungkahing paghahanay:

Antas ng Edukasyon	Paksang Pangkultura	Kasanayang Pangwika
K	Sarili ↓ Pamilya ↓ Tahanan ↓ Paaralan ↓ Komunidad ↓ Bayan ↓ Rehiyon ↓ Bansa/Daigdig	Wika ng Paglalarawan ↓ Wika ng Pagbuo ng Kahulugan ↓ Wika ng Pagtugon ↓ Wika ng Paglahok
12		

Ang paksang pangkultura o penomenong pangkultura ay maaaring magsimula sa sarili ng estudyante. Tutuloy ito sa mga paksang may kinalaman sa mga pamayanang kagyat na nilalahukan ng bata habang siya ay lumalaki. Maglulundo ito sa pamayanang pambansa at pandaigdig. Ang kulturang nasyonal at global ay dapat sipatin ng mga estudyante sa lente at bisa nito sa kaniyang sariling kultura at sa kultura ng iba't ibang pamayanang kaniyang nilahukan.

Ang ituturong kasanayang pangwika naman ay maaaring simulan sa pinakapayak na mga kasanayan at prosesong pangkaisipan tulad ng may kinalaman sa pagkuha at pagtatala ng mga datos na naobserbahan at nararanasan. Magtutuloy naman ito sa mga kasanayang tutulong sa mga estudyante na bumuo ng mga kahulugan at idea hanggang sa pagpapahayag ng sariling mga pananaw, na maglulundo naman sa pag-impluwensiya sa iba at sa paglinang ng kultura.

Mangyari pa, kapuwa ang paghahanay ng mga paksang pangkultura at kasanayang pangwika ay hindi dapat tingnan bilang linear na paghahanay. May mga pagkakataong magsasalikupan at magtatalaban ang pagtalakay at pagtuturo ng mga paksa at kasanayang ito. Ang paghahanay na ito ay isang representasyon lamang ng mga paksa at kasanayang higit na pinatitingkad sa iba't ibang level ng pagtuturo at pagkatuto.

Pagtatapos

Bahagi rin ng kultura ng isang lipunan ang edukasyon na patuloy na nagbabago at binabago. Mahalaga ring magkaroon ng mapanuring kamalayan sa mga produkto, praktika, tao, pamayanan, at pananaw na humuhubog sa edukasyon. Makabuluhang lente ang kasaysayan at ang paglulugar ng edukasyon sa konteksto ng lipunan para matalunton ang pinagdaanang mga proseso at matukoy at masuri ang mga

adyenda't interes na umiimpluwensiya sa pagpanday nito. Lalo na sa panahong dinadaluyong ang institusyon ng edukasyon ng mga pagbabagong hatid ng programang K-12 at ng CHED Memorandum 20, kailangang talasan ang pagsusuri para mailantad ang mga nagtutunggaliang pananaw, at kasunod nito, kumilos nang ginagabayan ng mga pananaw na tunay na nagsasaalang-alang sa kapakanan ng sambayanang Filipino.

MGA AKDANG PINAGSANGGUNIAN

- Almario, Virgilio S. *Tradisyon at Wikang Filipino*. Lungsod Quezon: Sentro ng Wikang Filipino, 1997. Print.
- Constantino, Pamela at Monico Atienza, mga patnugot. *Mga Piling Diskurso sa Wika at Lipunan*. Lungsod Quezon: University of the Philippines Press, 1996. Print.
- Covar, Prospero R.. *Larangan: Seminal Essays on Philippine Culture*. Maynila: National Commission for Culture and the Arts, 1998. Print.
- Davies, Roger J. and Osamu Ikeno, mga patnugot. *The Japanese Mind: Understanding Contemporary Japanese Culture*. Tokyo: Tuttle Publishing, 2002. Print.
- De Mente, Boye Lafayette. *Japan's Cultural Code Words: 233 Key Terms That Explain the Attitudes and Behavior of the Japanese*. Tokyo: Tuttle Publishing, 2004. Print.
- Edwards, John. *Language and identity: An Introduction*. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 2009. Print.
- Flores, Patrick at Cecilia Sta. Maria de la Paz. *Sining at Lipunan*. Lungsod Quezon: Sentro ng Wikang Filipino, UP Diliman, 1997. Print.
- Gonzalez, Andrew B. FSC. *Language and Nationalism: The Philippine Experience Thus Far*. Lungsod Quezon: Ateneo de Manila University Press, 1980. Print.
- Greenblatt, Stephen. "Culture." *Critical Terms for Literary Study*. Mga pat. Frank Lentricchia and Thomas McLaughlin. Chicago: The University of Chicago Press, . 225-232. Print.
- Jourdan, Christina and Kevin Tuite, mga pat.. *Language, Culture and Society: Key Topics in Linguistic Anthropology*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2006. Print.
- Kramsch, Claire. *Context and Culture in Language Teaching*, third impression. Oxford: Oxford University Press, 1996. Print.
- Lange, Dale L. and R. Michael Paige. *Culture as the Core: Perspectives on Culture in Second Language Learning*. Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing Inc, 2003. Print.
- Lumbera, Bienvenido. *Writing the Nation/Pag-akda ng Bansa*. Lungsod Quezon: University of the Philippines Press, 2000. Print.
- Lumbera, Bienvenido L.. "Saang Tutungo ang Wikang Filipino Ngayong Binubura Ito ng Globalisasyon?" *Filipino at Pagpaplanong Pangwika: Ikalawang Sourcebook ng Sangfil*. Pat. Pamela C. Constantino. Sanggunian sa Filipino, UP Sentro ng Wikang Filipino, National Commission for Culture and the Arts, 2005 260-265. Print.
- Maggay, Melba Padilla. *Pahiwatig: Kagawiang Pangkomunikasyon ng Filipino*. Lungsod Quezon: Ateneo de Manila University Press, 2002. Print.
- Malicsi, Jonathan C. *Grammar ng Filipino*. Lungsod Quezon: Sentro ng Wikang Filipino, UP Diliman, 2013. Print.
- Mooney, Annabelle, et al. *Language, Society and Power: An Introduction*, third edition. London; New York:

Routledge, 2011. Print.

Moran, Patrick R. *Teaching Culture: Perspectives in Practice*. Boston: Heinle and Heinle, Thomson Learning, 2001. Print.

Pefianco, Ma. Isabel C. "Istratehiyang Ideyolohikal ng Kolonyalismong Amerikano sa Pilipinas: Pagsusuri ng Kanong Pampanitikan sa Paaralan, 1901-1941." Disertasyon. Kolehiyo ng Arte at Literatura, Unibersidad ng Pilipinas, Diliman, 1999. Print.

Romaine, Suzanne. *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press, 1994. Print.

Samson, Laura L. et al., mga editor. *Patricia Melendrez-Cruz: Filipinong Pananaw sa Wika, Panitikan at Kultura*. Lungsod Quezon: College of Social Sciences and Philosophy Publications at University of the Philippines Press, 1994. Print.

Sta. Maria, Felice Prudente. *A Cultural Worker's Manual: Essays in Appreciating the Everyday*. Mandaluyong: Anvil Publishing, Inc., 2001. Print.

Tan, Michael L. *Thinking, Doing Culture*. Maynila: University of Santo Tomas Publishing House, 2011. Print.

Walters, Keith and Michael Brody. *What's Language Got to Do With It?* New York: W.W. Norton and Company, Inc., 2005. Print.